

ROČNÍK **III** ČÍSLO **4**

DB
785
.V3
A1
N24
V.3
96-4

N A Š E **V A L A Š S K O**

KULTURNÍ VĚSTNÍK

O JEHO ŽIVOTĚ A POTŘEBÁCH

Řídí Fr. Táborský a Jos. Válek

VSETÍN 1932
Digitized by Google

K. Augusta, Anthropologie obyvatelstva obce Horní Bečvy na mor. Valašsku, „Naše Valašsko“ roč. III. čís. 2., Vsetín 1932.

Fr. Bartoš, Lid a národ, Velké Meziříčí 1883.

K. Kadlec, Valaši a valašské právo, Praha 1916.

Fr. Miklosich, Über die Wanderungen der Rumänen in den dalmatinischen Alpen und in den Karpaten, Vídeň 1880.

Fr. Trávníček, O českém jazyce, Praha 1924.

J. Válek, Poznámky k mapě mor. Valašska, Časopis mor. musea zemského, Brno 1907—1911.

HRANICKÝ MALÍR TADEÁŠ MILIÁN*)

Milián narodil se dne 3. října r. 1794 v Polné v Čechách v čísle 13/I. Byl pokřtěn na jméno Šimon Tadeáš. Jeho otec jmenoval se František Milián, stejně jeho děd s otcovy strany, který byl ševcem. Jméno Milián bylo v Polné značně rozšířeno. V tamních matrikách jsou zápisy o čtyřech rodinách Miliánů, které měly mnoho dětí. Křestní list Tadeáše Miliána byl zaslán ex offo na faru do Hranic na Moravě dne 17. února r. 1864.**)

Jeho mládí bylo neradostné. Ani se mu nedostalo náležitého školního vzdělání. Jeho přirozené malířské nadání nemohlo se za takových nepříznivých okolností rozvinout. Tvrdý osud odsoudil ho k službě kancelářské. Ale ve dvacátém roku jeho malířský talent přece jen se uplatnil. Milián se rozhodl pro krajinářství. Stal se malířským diletantem v ušlechtilém slova smyslu. Hovělo to ostatně i tehdejší módě. (Moravia r. 1844. čís. 5.)

R. 1816 stal se kancelářským praktikantem u císařsko-královského krajského úřadu Přerovského kraje v Hranicích nad Bečvou (Schematismus na rok 1816, str. 17). Příštího roku 1817 byl jmenován kancelistou u tohoto úřadu v Hranicích (Schematismus na rok 1817, str. 18). — A kancelistou zůstal až do roku 1834.

V kulturně zajímavém seznamu předplatitelů na druhý díl „Múzy Moravské“ od Josefa Heřmana Gallaše, vytištěný r. 1825 v Olomouci u Aloise Škarnycla (s předmluvou datovanou v Hranicích dne 16. srpna r. 1824), je uveden „Pán Milián Tadyáš, Kancelista při krajském auřadě Přerovském“ (str. XVIII). Tato skutečnost je důkazem, že Milián se zajímal o soudobé plody české literatury na Moravě a že se stýkal s Josefem Heřmanem

*) Viz str. 105—109 t. ročníku.

**) Za všechny tyto zprávy děkuji srdečně polenskému panu děkanovi P. Františku Vítkovi.

Gallašem, hranickým rodákem a spisovatelem, který tehdy žil trvale ve svém rodišti a uplatňoval tam i své malířské a kreslířské znalosti (ČMM. XXVII. 214—230).

Gallaše i Miliána jistě poutal přes různost věku také stejný životní osud. Oba projeví v mládí nadání a chuť k výtvarnému umění, ale u obou mělo býti jedno i druhé umlčeno. Také Gallaš zůstal v malířství pouze diletantem.

Milián snad navštěvoval i krajinářskou (a vůbec výtvarnou) školu, kterou Gallaš, jeden z národních buditelů Moravy, v Hranicích v letech 1806 až 1834 založil a vedl v duchu obdobných soudobých škol na Moravě (ČMM. XXVII. 226 až 230).

R. 1834 namaloval Milián obraz sv. Mikuláše biskupa pro hlavní oltář kostela v Rudolticích u Libavy, severně od Hranic (Volný, KTO. V. 64). Volný praví: ein gut gemaltes Bild, dobře namalovaný obraz.

Téhož roku 1834 byl už protokolistou u krajského úřadu pro Přerovský kraj v Hranicích (Schematismus na rok 1834, str. 39).

Prvním krajským komisařem u tohoto úřadu byl v letech 1836 až 1847 Richard svobodný pán de Mattencloit, Miliánův nadřízený, ale také mecenáš jeho malířského umění. V jeho majetku bylo r. 1844 několik Miliánových krajinářských obrazů (Moravia na rok 1844, č. 5). Na prvním zobrazil Milián údolí Bečvy jihovýchodně od Hranic na jaře s valašskými Karpaty v pozadí. Na druhém zachytil Kravařsko ve večerním osvětlení s fulneckým zámeckým vrchem v popředí a v pozadí s výhledem do údolí Odry. Na třetím zpodobil Štramberk s hradní zříceninou a s domky originální polohy a konstrukce. Čtvrtý představoval výhled ze Sudet s heřmanovické výšky u Cukmantlu ve Slezsku do daleké roviny Pruského Slezska. Na pátém obrazu namaloval Milián pohled na město Hranice s jich malebným okolím.

J. K., autor článku z r. 1844 o Miliánovi a kritik jeho malířského umění, je ovšem víc než blahovolný k jeho výtvorům. Píše o jeho skvělém talentu a hodnotě jednotlivé obrazy, nešetří superlativy. Jeho úvahy jsou však příznačné pro tehdejší estetické názory. Kritik chválí Miliánovo věrné pojetí krajiny. Zdůrazňuje jeho snahu zachytit malířsky světlo, atmosféru (Nebelduft) a náladu (Stimmung). Imponuje mu Miliánovo věrné studium detailů při malbě stromů. Štětec vede Milián podle jeho úsudku mistrně. V celkových krajinných pohledech i v jednotlivostech snese prý Milián srovnání s nejlepšími krajináři. Nelze dnes z vlastního názoru přesvědčit se o ma-

lířských kvalitách uvedených pěti Miliánových krajinářských obrazů, protože se sotva zachovaly. Je jich přece jen škoda, neboť pro místní vlastivědné bádání byly by vítanou pomůckou.

Protokolistou u krajského úřadu pro přerovský kraj v Hranicích byl Milián ještě r. 1848 (Provinzial-Handbuch na rok 1848, str. 38).

R. 1853 vytiskla tiskárna Amalie Skarnitzlové v Hranicích v bibliofilské úpravě Miliánův spis o Rožnově: Der Molkencurort Rožnau in der mährischen Wallachei mit seinen Umgebungen (Naše Valašsko t. r. str. 105—109 už upozornilo povšechně na tuto publikaci).

Spis měl v komisi Eduard Hölzel v Olomouci. Vyšel patrně autorovým nákladem. Je dedikován Leopoldovi hraběti Lažanskému, císařsko-královskému místodržícímu v korunní zemi Moravské. Předmluva je datována v Hranicích v prosinci r. 1852.

Před titulní list je vložena do spisu litografovaná zvláštní příloha, obsahující na ploše 18.7 x 12 cm šest pohledů z Rožnova a z okolí. Přílohu kreslil na kámen Czerny (Lith. v. Czerny), vytiskl Rauh ve Vídni (Gedr. b. J. Rauh in Wien). Litograf pracoval podle předloh samého autora Miliána. Tyto předlohy mohl litograf při přenosu na kámen zhoršit, mohl je však také zlepšit. V podobě, v jaké vyšly na svět r. 1853, nepotvrzují tyto obrazy z Rožnova shovívavé superlativy, které jsme četli r. 1844 o Miliánových krajinách. Miliánovo malířské nazírání na krajinu prozrazuje se více v slovním textu knížky o Rožnově nežli v této litografované příloze.

Autor sám praví, že připojené pohledy z Rožnova a z okolí, ač jsou malovány přesně podle přírody, podávají pouze matnou představu o měnivě pitoreskní kráse krajiny, jejíž zvláštní kouzlo spočívá v celkovém dojmu, měnícím se podle atmosféry (ovzduší) a osvětlení.

Miliánova knížka o Rožnově a jeho okolí je ve svém slovním výkladu zvučný hymnus na krajinnou krásu Valašska v rožnovském údolí, v němž to hýří barvami, rozloženými slunečním světlem a měkkým vzduchem. Před tímto barevným a světelným bohatstvím valašské krajiny stojí autor někdy téměř bezradně a v němém vytržení (str. 29). A když líčí rozhled s Radhoště, svatojanské červnové ohně a východ slunka pozorovaný s temene hory, nemá Milián dosti slov, aby vyjádřil svůj bezmezný a bezmocný údiv nad nekonečným mořem tvarů, barev a světél v tisícerych odstínech. Slova jako Farbenmusik, Farbenwunder, Farbenwechsel (str. 38 a 39) jsou úhrnnou výslednicí jeho citové romantické exaltace nad výtvarnou krásou horské valašské krajiny, zatím co rovina působí na něho

unavující jednotvárností (str. 62), jsou však také důkazem, že tak se mohl dívat a tak mohl vidět pouze výkonný malíř, i když na tomto poli byl jen ušlechtilým diletantem.

Celou osobností zračí se Milián také v krátkém, ale obsahově hutném a malířsky viděném odstavci o Propasti u Hranic naproti lázním Teplice nad Bečvou (str. 51—54). Vysoká a štíhlá je postava Valachova, praví zde Milián, harmonická stafáž v horské krajině jeho vlasti a naprostý odraz obklopující ho přírody (str. 65).

V Rožnově a v jeho okolí byl Milián několikrát. Léčil tam svůj plicní a průduškový neduh. Byl tam i v létě r. 1852 (str. 43). Do své knížky o Rožnově nastrádal a snesl tolik nej-různějších vědomostí a tyto dovedl podati tak jasným a přesvědčivým slohem, že po této stránce a svou krásnou typografickou výpravou náleží Miliánova hranická publikace z r. 1853 k nejlepším soudobým tiskům na Moravě.

Že chodil Milián po Rožnově a po jeho okolí nejen s otevřenými vnímavými očima, nýbrž také s malířským náčiním, o tom svědčí jeho „pictorische Streifungen“ (str. 34), jeho malířské výpravy do rožnovského okolí. Podle vlastního doznání pokoušel se Milián zachytit štětcem východ slunka, pozorovaný s Radhoště, ale marně (str. 42). Milián také vzpomíná, že několikrát zobrazil štětcem krajináře hranickou Propast, a že tyto jeho obrazy jsou „in hohem Besitze“ (str. 53), snad v majetku uvedeného již Richarda svobodného pána de Mattencloit, prvního krajského komisaře u krajského úřadu pro Přerovský kraj v Hranicích v letech 1836 až 1847 a Miliánova mecenáše.

Dle přírody vyobrazil hranickou Propast roku 1816 barvami už Josef Heřman Galaš (ČMM XXVII. 225).

Malíř se ozval v Miliánovi také při prohlídce rožnovského kostela a jeho oltářních obrazů (str. 9—10). Z pěti oltářních obrazů v rožnovském kostele nezasluhuje podle jeho názoru pozornosti po výtvarné stránce ani jeden. Nejhorší jsou však nové dva obrazy, hotová prý mazanina (wahre Sudelei) bez kresby a bez smyslu pro barvu a harmonii. Obrazu hlavního oltáře je mylně připisována artistická cena a mistrovské jméno. Naproti tomu zdají se býti dva nástěnné obrazy, vykázané na kůr, nepoznaným a neporušeným dílem zdatného moravského umělce Josefa Sadelera, Hankeova žáka, který podle Miliánova názoru svého mistra daleko předčil a za předmět svého studia zvolil Corregiovu barevnou toninu a pak antiku. Milián upozornil místní duchovenstvo na cenu těchto obrazů a proto doufal, že se jim již dostalo důstojnějšího umístění. Poněvadž

obrazy až do Miliánova upozornění byly přehlíženy, zachovaly se nesporně v dobrém stavu a nebyly zničeny neodborným čištěním (restaurací).

Milián tu zřejmě polemisuje s názorem moravského topografa Řehoře Volného, který r. 1835 (Die Markgrafschaft Mähren I. 313) prohlásil rozměrný obraz hlavního oltáře v rožnovském farním kostele za mistrné dílo (meisterhaft gemalt) a za velice pravděpodobnou práci výtečného Nizozemčana J. Schounianse, Rubensova žáka. Je zajímavé, že Řehoř Volný tento omyl r. 1859 ve své církevní topografii Moravy (KTO. III. 87) do značné míry opravil. Vynechal vůbec jméno nizozemského umělce, ale obraz přece jen prohlásil za krásný (schön).

Mimo hlavní oltář měl rožnovský farní kostel r. 1859 podle Volného ještě pět bočních oltářů: Jana Křtitele, Kristovy rodiny, P. Marie růžencové, Spasitele na kříži a P. Marie bolestné. Poslední boční oltář byl postaven r. 1851. Snad obrazu na tomto oltáři týká se příkrý soud Miliánův (bez jakékoli ceny, hotová mazanina bez kresby a smyslu pro barvu a harmonii).

Také zmínka o staroslovanském stavitelském slohu (str. 36) svědčí o jistých umělecko-historických znalostech a zájmu malíře Miliána. Malířským očím Miliánovým neušly ani malebné dřevěné domy na rožnovském náměstí a vůbec i v ostatním Rožnově a okolí. Domy, většinou dřevěné a přízemní, měly obytné místnosti naprosto suché a zdravé (str. 9). Milián chválí v obytných místnostech dřevěných domů příjemnou teploturu, neboť není v nich nepříjemného, ledově působícího chladu, který je za parných dnů příznačný pro zděné domy. Chláholí také strach z ohně poukazem na opatrnost obyvatel v té příčině. Není prý zpráv o požárech v Rožnově, kde stojí prastaré, více nežli 250 let staré dřevěné stavby, které sem tam trpí červotočem, nikde však houbou a vlhkem. Milián zdůrazňuje také čistotu v domech. Také připomíná, že většina rožnovských domů je opatřena zahrádkami a že mnohé z nich stojí vůbec v příjemných zahradách (str. 17—18).

Podloubí domů (Häuserlauben) obklopují čtverec rovného, ale nedlážděného náměstí (str. 23). Část tohoto rožnovského náměstí s dřevěnými domky zobrazil Milián svým malířským uměním pro knížku o Rožnově z r. 1853. Je to jistě nejcennější obrázek ze samostatné litografované přílohy této knížky.

Také na valašský lidový kroj dívá se Milián očima malíře (str. 60—61).

Ještě poznamenávám, že Milián měl v úmyslu pojednat samostatně o hranické Propasti (str. 54), k čemuž podle všeho nedošlo, a že jeho efektní popis hranické Propasti v knížce z r.

1853 (str. 51—54) nebyl r. 1902 pojat do obšírné Remešovy bibliografie o této Propasti (ČVMS v Olomouci XIX. 51).

Na mnohých místech své knížky, jednajících o věcech geografických a etnografických, odvolává se Milián na práce prof. Maňaka (Předmluva na konci, pak str. 46, 57, 65, 68).

Profesor Antonín Alois Maňak narodil se 17. května r. 1804 ve Valašském Meziříčí a zemřel jako profesor gymnasia v Jihlavě 24. prosince r. 1843 souchotinami (nekrolog přinesla Moravia na rok 1844, č. 14).

Byl to nadaný a odborně školený historik, jehož literární práce — zejména o Valaších — jsou neprávem zapomínány. Dojímá také jeho životní osud. Probíjel se těžce životem, který byl k němu krutě nemilosrdný. Dne 25. ledna r. 1843 zemřela mu milovaná žena, dne 28. dubna téhož roku jeho syn Viktor, dne 4. června jeho tchýně, která se ujala sedmi osiřelých dětí, později nejmladší dcerka a nakonec podlehl 24. prosince 1843 Maňák sám, obklopen pěti dětmi (nejstaršímu bylo 11 let, nejmladšímu 4).

Soupis jeho historických prací podal Canaval (Moravia na rok 1844, čís. 14) a po něm d'Elvert (Historische Literatur-Geschichte, str. 334, 339, 361—362).

Maňakovy studie o Valaších, jichž podle vlastního doznání použil Milián pro svou knížku z r. 1853 (str. 46), zveřejnil Ř. Volného Taschenbuch na rok 1826 a 1827. Canaval praví, že tyto studie o Valaších mohou býti vzorem monografického zpracování daného thematicu.

Jestli Miliánova knížka o Rožnově z r. 1853 neprávem zapadla, dostala se jiná jeho práce na forum světové vědecké literatury a bývá citována dosud.

V kamenném lomu u Černotína v Pobečví nedaleko lázní Teplice nad Bečvou byly objeveny na počátku února r. 1866 jeskyně. V létě r. 1869 vypravil se do nich Milián ve společnosti dvou svých přátel Königa a Prchala. König, technický železniční úředník, jeskyně tehdy vyměřil a narýsoval plánek, Milián zachytil jejich krásu štětcem a popsal je slovně. Jeho pojednání „Die neuen Felsengrotten bei Weisskirchen, ein Stück Unterwelt“, datované v Hranicích v srpnu r. 1869, uveřejnil brněnský d'Elvertův Notizen-Blatt na rok 1870 (číslo 9).

Také při tomto slovním popisu černotínských jeskyní hlásí se v Miliánovi malíř, jak je patrné z výrazů: die pittoreske Naturschönheit, ein malerisches Object für das Auge, das Ungeöhnliche der Scenerie, der Eindruck des malerisch Schönen, die Fackeln verbreiteten einen magischen Zauber (pitoreskní

přírodní krása, malebný předmět pro oko, neobvyklá scenerie, dojem malířsky krásného, světla rozsévala magické kouzlo).

K této Miliánově zprávě o objevu černotínských jeskyní a k jich slovnímu popisu byla připojena, jak dodává redakce, tři vyobrazení, z nichž Königův půdorys jeskyní byl pořízen podle přesného vlastního měření. Další dvě vyobrazení byly podle všeho vlastní Miliánovy malby.

I tato Miliánova stať o černotínských jeskyních ušla M. Re-mešovi r. 1900 v pojednání o „Jeskyních v devonském vápenci černotínském u Hranic“ (ČVMS v Olomouci XVII. 148 až 153) a teprve dodatečně bylo na ni upozorněno v témž časopisu a od téhož autora r. 1901 (XVIII. 68) a r. 1902 (XIX. 54).

Miliánovo pojednání z r. 1869 cituje r. 1914 i veliké geografické vědecké dílo Huga Hassingera (Die mährische Pforte, strana 127).

Srpnem r. 1869 končí zatím mé zprávy o hranickém malíři Miliánovi. Hans Welzl praví r. 1906 (Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums, str. 52), že Tadeáš Milián, malíř v Hranicích, zemřel r. 1875, neuvádí však, kde zemřel. Dotaz u farního úřadu v Hranicích v tomto směru zůstal bezvýsledný. P. František Králík prohledal s velikou ochotou (zač mu tímto srdečně děkuji) úmrtní matriku hranickou a také index k matrice, ale Miliána nenašel. Rovněž marně jsem hledal zprávu o Miliánově úmrtí v časopisu Weisskirchner Wochenblatt, který začal v Hranicích vycházet 1. listopadu r. 1875.

Dodávám ještě, že v úředních schematismech a také na literárních pracích je uváděn jako Thaddäus Millian. V tomto svém pojednání přidržel jsem se Miliánova vlastního jména ve znění, jakého užil r. 1825 Gallaš.

Florian Zapletal.

Literatura:

Časopis Moravia vycházel v Brně, r. 1844 jej redigoval J. Ohéral. Data o Miliánově úřední kariéře podává Schematismus für das Markgrafthum Mähren und Herzogthum Schlesien, který od r. 1844 se proměnil na Provinzial — Handbuch für Mähren und Schlesien.

ČMM (Časopis Matice moravské) přinesl v ročníku XXVII. na rok 1903 biografický příspěvek St. Součka o výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů.

U figurálního oltářního obrazu Miliánova z r. 1834 pro Rudoltice citována Volného církevní topografie Moravy: KTO. V.

ČVMS je Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci.

Historische Literatur — Geschichte von Mähren und Oesterreichisch-Schlesien vydal Christian d' Elvert v Brně r. 1850.